

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СУЧАСНУ БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

У статті розглядається проблема впливу іноземного капіталу на фінансовий ринок України, досліджуються позитивні та негативні сторони глобалізаційних процесів. Пропонуються основні напрямки реформування вітчизняної банківської системи в довгостроковому та середньостроковому періодах.

В статье поднимается проблема влияния иностранного капитала на финансовый рынок Украины, исследуются позитивные и негативные стороны глобализационных процессов. Предлагаются основные направления реформирования отечественной банковской системы в долгосрочном и среднесрочном периодах.

In the article a problem of influence of the foreign capital on the financial market of Ukraine is considered; the positive and negative factors of the globalization processes are investigated. The basic directions of reforming of the domestic bank system in the long-term and intermediate term periods are offered.

Вступ

Інтеграція фінансової системи України у світовий фінансовий простір зумовлює необхідність детальнішого дослідження особливостей банківської діяльності в умовах глобалізації фінансових ринків.

Проблемам фінансової глобалізації присвячено праці таких науковців, як В. Ханкель, С. Долгов, Б. Губський, О. Криклій, Ю. Пахомов, О. Бутенко, В. Міщенко.

Однак питання впливу глобалізаційних процесів на вітчизняну банківську систему, їх наслідки для фінансової стійкості та незалежності фінансових установ ще недостатньо досліджені.

Постановка завдання

Метою статті є дослідження позитивних та негативних моментів діяльності іноземних банків на фінансовому ринку України та визначення державних інструментів підтримки вітчизняної банківської системи у процесі інтеграції у світове господарство.

Результати

Глобалізаційні процеси у фінансовій сфері мають об'єктивний характер і є результатом тривалого процесу інтернаціоналізації господарства України.

У процесі глобалізації утворюються великі фінансові групи, до яких належать не лише банки, а й страхові, інвестиційні, лізингові компанії. Проникненню їх на фінансові ринки країн Центральної та Східної Європи за останні 15 років сприяє процес лібералізації доступу.

У Чехії, Угорщині, Болгарії, Польщі, Естонії, Литві вже більше половини банківських активів контролюються іноземними фінансовими інститутами [1].

Питання впливу іноземного капіталу на банківську систему України стало актуальним після 2005 року.

На 1 січня 2008 р. в Україні із 175 діючих банків 48 банків було з іноземним капіталом, з них 17 – із 100 % іноземним капіталом (див. табл. 1) [2].

Розглянемо основні позитивні та негативні моменти присутності іноземних банків в Україні.

До позитивних моментів відносяться:

- швидше та ефективніше впровадження передових методів банківської діяльності. Система менеджменту іноземних кредитних установ та наявність новітніх інформаційних технологій може поліпшити ефективність функціонування національної банківської системи;

- підвищення якості ризик-менеджменту;

- зростання обсягу кредитних ресурсів та посилення стабільності їх джерел. Іноземні банки з високою капіталізацією, на відміну від вітчизняних, спроможні здійснювати кредитну діяльність навіть під час економічного спаду [3];

- розширення спектра банківських продуктів, комплексний підхід до обслуговування різних клієнтів;

- здешевлення банківських кредитів;

- запровадження міжнародного досвіду фінансового оздоровлення, реорганізації та реструктуризації банків, що набуває дуже важливого значення в умовах сучасних об'єднань, поглинань і злиттів банків;

- збільшення обсягу залучення недорогих ресурсів;
- поліпшення банківського нагляду і регулювання банківської діяльності;

- звуження можливості для «відмивання» коштів;
- підвищення кваліфікаційного рівня банківських працівників.

Таблиця 1

Кількість банків України

№ п/п	Назва показника	01.01. 2005 р.	01.01. 2006 р.	01.01. 2007 р.	01.01. 2008 р.
1	Кількість зареєстрованих банків	181	186	193	198
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	4	1	6	1
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	20	20	19	19
4	Кількість діючих банків	160	165	170	175
4.1	З них: з іноземним капіталом;	19	23	35	47
4.1.1	У тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	7	9	13	17
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	9,6	19,5	27,6	35,0

Крім позитивних моментів, процес глобалізації має і негативні наслідки, а саме:

- іноземні банки, як правило, схильні надавати кредити лише великим компаніям (особливо з іноземним капіталом), залишаючи клієнтів із низьким кредитним рейтингом (більш ризикових) та роздрібний кредитний ринок банкам України;

- присутність іноземних банків може послабити позиції ще недостатньо розвинутої банківської системи країни. Вітчизняні «малі» банки, які неспроможні на рівних конкурувати з іноземними, банкрутують, що може подалі призвести до ланцюгової реакції банкрутства (принцип доміно).

Зі сказаного вище можна зробити висновок, що, по-перше, потенційні негативні наслідки від проникнення іноземного капіталу стосуються не стільки ефективності, скільки більшою мірою стабільності системи та рівня економічного розвитку приймаючої країни.

С. Клаесенс, аналізуючи досвід 80 країн, зазначає, що присутність іноземних банків у країнах із трансформаційною економікою спричиняє зменшення доходності і маржі місцевих банків, збільшуючи водночас ефективність банківської системи приймаючої країни [4].

По-друге, необхідно зазначити, що співвідношення позитивних та негативних чинників залежить від форми присутності іноземного банківського капіталу в приймаючій країні.

Наприклад, при створенні філій іноземний банк постачає кошти на рекапіталізацію банківського сектору. Крім того, філії іноземних банків можуть слугувати «рятівними гаванями» під час економічного спаду, зменшуючи таким чином вплив коштів за кордон [5].

Втім, МакКіннон та Пілл попереджують, що якщо країна має необмежений доступ до міжнародного ринку кредитів, то це може призвести до переінвестування та зростання кредиторської заборгованості [6].

За твердженням президента Асоціації українських банків (АУБ) Олександра Сугоняко, тільки в 2007 р. населення України додатково одержало кредитів на суму 16 млрд дол. США. Таким чином, загальна сума споживчих кредитів досягла 170 млрд грн. Якщо така тенденція збережеться, то в Україні у 2008 р. буде приріст запозичень у 34 млрд дол. США, а в цілому сумарний борг зовнішніх зобов'язань складе більш як 70 % ВВП (на 01.01.2008 р. цей показник досяг 54 %), тоді як для таких країн, як Україна (із трансформаційною економікою), бажано не перевищувати межу 35 % [7].

Безперечно, вплив кредитної установи на фінансовий ринок залежить від її «економічного» розміру.

Так, за даними Міжнародного валютного фонду, у першому півріччі 2007 р. лідерами серед світових банків за рівнем статутного капіталу були банки США (див. табл. 2) [8].

Дані таблиці свідчать, що загальна сума статутного капіталу найбільших іноземних банків становить 722 525 млн дол. США.

Загальна сума статутного капіталу найбільших банків України на 01.10.2007 р. становила

2 780 млн дол. США. Таким чином, загальна сума статутного капіталу десяти банків України менша, ніж розмір капіталу одного іноземного банку (наприклад, Santander Central Hispano зі статутним капіталом 46 805 млн дол. США).

Таблиця 2

Розподіл найбільших банків за рівнем статутного капіталу

Місце	Назва	Країна	Статутний капітал, млн. доларів США
Іноземні банки			
1	Bank of America Corp	США	91065
2	Citigroup	США	90899
3	HSBC Holding	Великобританія	87842
4	Credit Agricole Group	Франція	84937
5	JP Morgan Chase It Co	США	81055
6	Mitsubishi UFJ Financial Group	Японія	68464
7	ICBC	Китай	59973
8	Royal Bank of Scotland	Великобританія	58973
9	Bank of China	Китай	52512
10	Santander Central Hispano	Іспанія	46805
Усього по групі			722525
Банки України			
1	Приватбанк		537
2	Укрсиббанк		510
3	Райффайзен банк «Аваль»		416
4	Укрексімбанк		255
5	Форум		222
6	Укрсоцбанк		202
7	Укрпромбанк		187
8	Брокбізнесбанк		158
9	Перший український міжнародний банк		150
10	Ощадбанк		143
Усього по групі			2780

З метою підвищення рівня капіталізації банкам України необхідно:

- забезпечити пропорційне зростання регулятивного капіталу та його складових обсягів активно-пасивних операцій;

- розробити план заходів щодо підвищення рівня капіталізації, якщо значення нормативу адекватності регулятивного капіталу наближається до граничного значення;

- підвищити ефективність управління активами і пасивами з метою недопущення необґрунтованого збільшення відрахувань від регулятивного капіталу, зокрема пов'язаних із нарахуваними, але не сплаченими доходами;

- активніше застосовувати процедуру реорганізації банків шляхом приєднання або злиття, а також реструктуризації банків шляхом закриття (продажу) збиткових філій (безбалансових відділень).

Крім низького рівня капіталізації, сучасна вітчизняна банківська система має інші недоліки. Так, аналітики агентства Moody's у своєму звіті назвали українські банки слабкими й недостатньо ліквідними, аби самостійно витримати зовнішні шоки. Основними проблемами системи Moody's визначило непрозорість структури власників, невміле корпоративне управління та значну частку операцій банків із пов'язаними структурами, що здійснюються в обхід установлених обмежень.

Таким чином, українські банки швидко розвиваються, але їм бракує внутрішньої стійкості – тому будь-які кризові явища в економіці можуть призвести до нестабільності у банківській системі.

З огляду на це необхідно звернути увагу на державні інструменти захисту фінансових ринків.

Звернемось до прикладів застосування таких інструментів у країнах-членах Світової організації торгівлі (СОТ). На теперішній час зі 151 країни-члена СОТ тільки близько 30 країн не має обмежень у фінансовому та кредитному секторах [9].

У США, наприклад, діє закон про регіональні реінвестиції, що змушує всіх учасників ринку (у тому числі й іноземних) фінансувати різні програми регіонального розвитку, пільгово кредитувати відстаючі регіони.

У Китаї іноземні банки можуть відкривати філії, засновувати дочірні банки лише в 24 містах та спеціальних економічних зонах і тільки при дотриманні суворих умов. Так, щоб відкрити філію, материнський банк повинен мати у своєму розпорядженні активи не менш як 20 млрд дол. США, а власний капітал філії має бути не меншим 100 млн дол. США, причому 30 % цієї суми резервується в Національному Банку Китаю. Є ще й неформальні умови, скажімо, «список заслуг перед Китаєм» [10].

Для України доцільно скористатися таким міжнародним досвідом. Також важливо усвідомити, що основним тактичним завданням на шляху інтеграційних процесів є поетапна лібералізація національного ринку фінансових, у тому числі й банківських, послуг.

Крім того, світовий досвід свідчить, що плюси та мінуси впливання іноземного капіталу до внутрішніх банківських систем є збалансованими за умов продовження активної діяльності вітчизняних банків та збереження за ними значної частки банківської системи країни.

З огляду на це, можна зробити висновок, що основними макроекономічними чинниками ре-

формування банківської системи України в умовах глобалізації фінансових ринків мають стати:

- лібералізація умов щодо входження іноземних банків у вітчизняний фінансово-кредитний ринок;

- підвищення конкурентоспроможності українських фінансових інститутів за умов удосконалення валютно-курсової політики Національного банку;

- фінансове забезпечення банківською системою розвитку інноваційного підприємництва;

- запровадження корпоративної інформаційної довідкової системи і підсистеми Інтернет-банку;

- створення умов для залучення інвестицій у вітчизняну банківську систему в межах, які не створюватимуть суттєвих фінансових ризиків.

Основними напрямками діяльності з подолання проблем розвитку банківської системи України в середньостроковій перспективі повинні стати:

- підвищення рівня капіталізації банківського сектору шляхом залучення додаткового акціонерного капіталу, вдосконалення методики розрахунку обсягів і нормативів регулятивного капіталу та нормативів ризику;

- вдосконалення процедур санації, реорганізації та ліквідації банків;

- підвищення якості і конкурентоспроможності банківських послуг шляхом заміщення готівкових розрахунків на безготівкові платіжні інструменти; розвитку структури банківського сектору в напрямі оптимального поєднання великих банків із розгалуженою мережею філій та регіональних і спеціалізованих банків з метою наближення до населення повноцінних банківських послуг.

Самим банківським установам у контексті глобалізаційних процесів рекомендується:

- впроваджувати управління банківськими ризиками, диверсифікацію інвестиційної діяльності та послуг у сфері інвестицій, удосконалювати банківську експертизу фінансового стану позичальників, систему бюджетування в банках;

- активізувати діяльність щодо надання кредитів для фінансування інвестиційних проектів та розвитку регіонів;

- удосконалити методику внутрішнього банківського аудиту шляхом упровадження рівнів суттєвості для різних фінансових операцій, методики вибірки даних та розробки стандартів внутрішнього банківського аудиту;

- продовжити роботу в напрямі визначення та розв'язання стратегічних проблем розвитку банківських інформаційних технологій; використовувати інформаційні технології в управлінні та прогнозуванні фінансових ризиків, у передбаченні явищ впливу процесів глобалізації на ринок цінних паперів, процесів розвитку макроекономічних систем;

- продовжити роботу щодо розв'язання проблем безпеки та захисту інформації в банківських інформаційних системах.

ВИСНОВКИ

Приєднання України до процесів глобалізації матиме значні наслідки для розвитку банківської системи. З одного боку, проникнення іноземних банків сприятиме залученню іноземних інвестицій, що буде розширювати ресурсну базу соціально-економічного розвитку; зросте загальний рівень рентабельності банківської системи, зменшиться кількість проблемних банків (якісно зміниться система ризик-менеджменту); з'являться нові, дешевші та якісніші банківські послуги. З іншого боку, державні інститути можуть втратити контроль над банківською системою, власники іноземного капіталу будуть керуватися передусім власними інтересами; виникає можливість відпливу фінансових ресурсів, інтенсивнішого зростання залежності фінансової системи України від світових економічних і політичних криз; вища якість послуг, які надають іноземні банки, може призвести до зменшення підприємств, які обслуговують вітчизняні банки, що буде вести до зменшення їх прибутків, а значить, і рівня конкурентоспроможності.

З огляду на це потрібно, з одного боку, створити відповідні умови для розвитку вітчизняної банківської сфери, а з іншого – максимально використати присутність іноземних банків для становлення ефективної діяльності всієї фінансової системи на якісно новому рівні.

Практичне застосування отриманих результатів

Розглянуті чинники впливу глобалізаційних процесів на вітчизняну банківську систему, їх наслідки для фінансової стійкості та незалежності фінансових установ можуть бути застосовані у подальшому дослідженні проблем із ризик-менеджменту, бюджетування, фінансового аналізу банку, а також для підготовки фахівців економічного профілю.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Бутенко О. Роль іноземних банків у формуванні інноваційних національних банківських систем // Банківська справа, 2008. – № 1. – С. 83.
2. Вісник НБУ. – № 2 (144), лютий 2008 р. – С. 25.
3. Peek, Implications of the Globalization of the Banking Sector: The Latin American Experience / Peek, Rosengern. – 2000. – P. 47.
4. Claessens S. How Does Foreign Entry Affect the Domestic Banking Market? // Journal of Banking & Finance, 2001. – P. 891.
5. Kraft E. Characteristics and Behavior of Foreign Banks During and After the Banking Crisis // Paper prepared for the 5th Conf. on Financial Sector Reform in Central and Eastern Europe: The Impact of Foreign Bank Entry. – Tallinn, April 2002. – P. 26.
6. McKinnon, Credible Economic Liberalizations and Overborrowing / McKinnon, R. Pill // American Economic Review (Papers and Proceedings), 1997. – P. 189-190.
7. ЛІГАБізнесІнформ (<http://www.liga.net>).
8. http://www.bank.gov.ua/Bank_super-vision/Finance_b/2007/01.07.2007/kapital.pdf.
9. http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm.
10. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: Монографія / Кер. авт. колект. і наук. ред. Т. М. Циганкова. – К.: КНЕУ, 2003. – 320 с.

Надійшла до редколегії 08.05.2008.